

ik in het najaar van 2016 de financiële doorlichting die beheerder Kunst van de galerie had gemaakt. Ze was welgeteld één A4-pagina lang en de helft van de gebruikelijke tien onderdelen had hij niet ingevuld. Voor één gegeven uit de doorlichting was ik hem zeer dankbaar: hij vermeldde dat Hartveld voor zijn gebouw een hypotheek van 800.000 frank afgesloten. Zo kende ik de waarde van het pand. Volgens Kunst bevonden zich in de galerie 61 schilderijen. *'Mijns inziens'*, besloot hij, bestond er *'geen interesse respectievelijk mogelijkheid'* om het bedrijf voort te zetten.

Een verplichte liquidatie van Joodse eigendommen, dat was je reinste nazi-roofkunst.

Toevallige controle

Heinrich Kunst wilde de schilderijen verkopen om de liquidatie van Galerie Hartveld zo snel mogelijk af te handelen. Maar hoe? En aan wie?

Hij probeerde het zeker één keer via een veilinghuis. Op vraag van het Antwerpse veilinghuis Campo taxeerde kunstexpert Arthur De Heuvel de schilderijenvoorraad. Op diens schattingverslag stonden geen 61, maar 66 schilderijen. Overwegend kopieën, onzekere toeschrijvingen of schilderijen uit het atelier van Van Dyck, Rubens, Bassano of Tiepolo. Die zijn op de kunstmarkt beduidend minder waard dan werken van de meester zelf. Amper drie schilderijen achtte De Heuvel meer dan 10.000 frank waard. Een jachttafereel van Frans Snyders schatte hij op 35.000 frank, een portret van Antonius Triest uit de school van Van Dyck op 25.000 frank en een stilleven dat werd toegeschreven aan Jan Fyt op 15.000 frank. Tot een verkoop bij Campo is het niet gekomen.

Waar de schilderijen van Hartveld dan wel waren beland, kwam ik via een toevallige routinecontrole te weten. In het archief van het Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen was ik de naam van René Van de Broek wleens tegengekomen. Ik zag er een coulissefiguur in die een handje hielp bij een transport van schilderijen. In het archief van het Antwerpse veilinghuis Van Herck botste ik opnieuw op zijn naam. Ik zag dat hij tussen 1941 en 1943 bij negen verschillende veilingen

schilderijen aanbood om te verkopen – voor die van 17 maart 1941 zelfs vijftien tegelijk. Blijkbaar was hij toch meer dan zomaar een loopjongen.

Na vijf jaar onderzoek begon ik in 2019 namen uit de kunstmarkt door te geven aan het auditoraatsarchief. Ik wilde achterhalen of ze na de oorlog gerechtelijk vervolgd waren. Voor de volledigheid voegde ik er de naam van René Van de Broek er aan toe. Op goed geluk. Hij bleek een dossier te hebben, en de inhoud was onthutsend.

Léon Degrelle, of Legrelle?

Uit het dossier bleek dat Van de Broek een jongeman was. Drie dagen na de Duitse inval in mei 1940 was hij 31 geworden. Hij woonde in Antwerpen, Blindenstraat 10, en als beroep stond er 'schilderijhersteller' vermeld. Enkele dagen na de bevrijding van Brussel, in september 1944, kwam hij al onder de aandacht van het gerecht. Zijn atelier in de Blindenstraat was verzegeld nadat twee politiemannen er enkele tientallen schilderijen van Rex-leider Léon Degrelle hadden aangetroffen. Toen hij daarover werd ondervraagd, bleken de 45 schilderijen niet van Léon Degrelle, maar van de Antwerpse graaf Léon Legrelle te zijn. Die bevestigde dat later ook.

Van de Broek voegde er tijdens zijn verhoor zuinigjes aan toe dat ook Léon Degrelle een klant van hem was. Hij had Degrelle drie 15de-eeuwse gebedenboeken en een borstbeeld bezorgd ter waarde van 440.000 frank, maar die 'had nooit iets betaald'. Bij zijn tweede ondervraging voor het auditoraat, in april 1945, zei Van de Broek dat Degrelle hem in natura had betaald. Behalve een schilderij van Poussin en een verzameling gravures had hij nog twee wereldbollen en een scheepsmodel uit de 18de eeuw gekregen. Dat laatste bevond zich in wat hij noemde *'mijn'* tentoon-

stellingszaal. Het adres dat hij opgaf, was Otto Veniusstraat 3 – dat van Galerie Hartveld.

In de galerie ondervroegen de onderzoekers de conciërge. *'De tentoonstellingszaal "Otto Venius" was eigendom van den heer Hartveld, een Israëliet die thans in Amerika vertoeft'*, zei ze. *'Tijdens de bezetting werd het huis inbeslaggenomen door de Duitschers en onder Verwaltung gesteld. De zaal met de schilderijen erin werd gekocht door den heer VandenBroek (sic) en door hem verder uitgebaat.'* Ik vond haar getuigenis revelerend, maar de onderzoekers gingen er niet op in.

Bij zijn ondervraging gaf Van de Broek toe dat de galerie eigendom was van Samuel Hartveld en tijdens de bezetting onder Duits beheer was komen te staan. *'Eén der Verwalters, den heer Kunst, is mij komen vragen of ik die zaal niet wilde overnemen'*, zei Van de Broek. Hij trok de kaart van het patriotisme. *'Daar de zaal publiek zou verkocht worden door de Duitschers dacht ik dat het beter was dat ik zelve over de zaal zou beschikken dan ze over te laten aan een Duitse organisatie.'* Volgens Van de Broek had hij de zaal en de schilderijen overgenomen *'voor 200.000 franken, wat volgens mij de volle waarde weergaf van de schilderijen die er op dien oogenblik nog waren'*. De uitspraak ging onopgemerkt aan de ondervragers voorbij. Nochtans had onderzoek duidelijk kunnen maken dat Hartveld een hypotheek van 800.000 frank had afgesloten en dat 200.000 frank voor 66 schilderijen en een grote zaal in het centrum van Antwerpen echt wel een koopje was.

In de boekhouding van Van de Broek troffen de inspecteurs enkele verrichtingen aan *'voor rekening L.D.'* en ze merkten daarbij op dat *'deze kasboeken geenszins officieel zijn'*. De verkopen aan Degrelle stonden ingeboekt op 1944, terwijl uit de verhoren bleek dat ze al in

Ik zag in René Van de Broek een coulissefiguur die een handje hielp bij een transport van schilderijen. Later botste ik opnieuw op zijn naam. Blijkbaar was hij toch meer dan zomaar een loopjongen